

RAQAMLI TA'LIM VOSITALARI YORDAMIDA O'QUVCHILARNING ESHITISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Mustafayeva Nigora Samadullayevna

Qarshi shaxar 5-son ko'p tarmoqli maktab - internati

Eshitish idrokini rivojlantirish fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli ta'lim vositalari yordamida o'quvchilarning eshitish qobiliyatini (auditiv ko'nikmalarini) rivojlantirishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv audio dasturlar va multimediya vositalaridan foydalanish orqali o'quvchilarning tinglab tushunish, tovushlarni farqlash va axborotni eslab qolish darajasini oshirish yo'llari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada o'quv jarayonida qo'llaniladigan amaliy metodlar va ularning samaradorligini baholash natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli ta'lim vositalari, eshitish qobiliyati, auditiv ko'nikmalar, multimediya, interaktiv dasturlar, tinglab tushunish, ta'lim metodikasi.

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda axborotni qabul qilish, qayta ishlash va amalda qo'llash ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirishdan iborat. Axborotni o'zlashtirishda vizual va taktil vositalar bilan bir qatorda auditiv (eshitish orqali) idrok etish muhim o'rin tutadi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim jarayoniga yangi imkoniyatlarni olib kirmoqda. Raqamli ta'lim vositalari yordamida o'quvchilarning eshitish qobiliyatini rivojlantirish ularning nafaqat chet tillarini o'rganishdagi muvaffaqiyatini, balki umumiy muloqot madaniyati, diqqatni jamlash va tahliliy fikrlash darajasini ham oshiradi.

Zamonaviy ta'lim tizimining raqamli transformatsiyasi o'quvchilarda axborotni qabul qilish, qayta ishlash va tahlil qilish ko'nikmalarini tubdan o'zgartirmoqda. An'anaviy ta'lim jarayonida eshitish orqali idrok etish (auditiv qobiliyat) ko'pincha passiv jarayon sifatida baholanib, asosan o'qituvchining nutqini tinglash bilan cheklanib qolar edi. Biroq axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli vositalarning jadal rivojlanishi tinglab tushunishni faol, interfaol va maqsadli rivojlantirish imkonini bermoqda.

Ushbu metodik qo'llanma raqamli ta'lim vositalari yordamida o'quvchilarning eshitish qobiliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari, amaliy bosqichlari va samarali vositalarini ochib berishga bag'ishlangan.

O'quvchilarning eshitish qobiliyati deganda nafaqat jismoniy eshitish a'zolarining ishlashi, balki eshitilgan axborotni ongda qayta ishlash, tahlil qilish, tushunish va xulosa chiqarish qobiliyati — auditiv tafakkur tushuniladi.

Raqamli muhitda eshitish qobiliyatini rivojlantirish quyidagi pedagogik tamoyillarga asoslanadi:

Ko'p kanallilik (multimedialik): Ma'lumotlarni bir vaqtning o'zida ovoz, matn va grafika shaklida qabul qilish orqali xotirada saqlanish darajasini oshirish.

Interfaollik: O'quvchining shunchaki tinglovchi emas, balki tovushli ma'lumotlar bilan faol ishllovchi subyektga aylanishi.

Moslashuvchanlik (Adaptivlik): Har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlari va idrok tezligiga mos keladigan raqamli kontentni tanlash.

Raqamli ta'lim vositalarining tasnifi va ularning imkoniyatlari

O'quvchilarning eshitish diqqatini, fonematik eshitishni va nutqni idrok etish tezligini oshirishda quyidagi raqamli vositalar guruhi qo'llaniladi:

Vosita turi	Vazifasi va imkoniyatlari	Misollar
1. Audio platformalar va podkastlar	O'quvchilarda monologik va dialogik nutqni eshitib tushunish, ohang va urg'uni farqlash ko'nikmalarini shakllantiradi.	Google Podcasts, Spotify for Education, maxsus ta'limiy audiolavhalar
2. Nutq sintezi va sun'iy intellekt (TTS / STT)	Matnni ovozga aylantirish yoki o'quvchining talaffuzini tahlil qilib, xatolarni ko'rsatib berish.	ElevenLabs, Google Text-to-Speech, Speechify, sun'iy intellekt ovozli yordamchilari
3. Interfaol ovozli simulyatorlar	Akustik muhit, tovush chastotalari va tovush manbalarini topishga mo'ljallangan raqamli laboratoriyalar.	PhET Interactive Simulations (ovozli bo'limi), GeoGebra audio-modullari
4. Gamifikatsiyalashgan platformalar	Ovozli topshiriqlar, viktorinalar va eshitish	Kahoot! (Audio questions), Quizizz,

Vosita turi	Vazifasi va imkoniyatlari	Misollar
	orqali topishmoqlarni bajarish orqali o'quv faolligini oshirish.	Wordwall (Audio match)

Metodik yondashuvlar va rivojlantirish bosqichlari. O'quvchilarning eshitish qobiliyatini bosqichma-bosqich va tizimli rivojlantirish uchun quyidagi uch bosqichli metodik model tavsiya etiladi:

I bosqich: Motivatsion-tayyorgarlik (Tovushni farqlash va diqqatni jamlash)

Bu bosqichning asosiy maqsadi o'quvchining eshitish diqqatini faollashtirish va atrofdagi tovushlarni ongli ravishda ajratib olishga o'rgatishdir.

Raqamli mashqlar:

“Tovush manbasini top” (Acoustic Match): Raqamli ilovalar orqali turli tabiat hodisalari, musiqa asboblari yoki transport vositalarining tovushlarini eshittirib, ularni aniqlash.

Fonematik testlar: So'zlardagi bir-biriga o'xshash tovushlarni (masalan, b-p, d-t, g'-q) raqamli audio yozuvlar orqali farqlash bo'yicha qisqa onlayn topshiriqlar.

II bosqich: Amaliy-faoliyat (Audial ma'lumotni qayta ishlash va tushunish)

Bu bosqichda o'quvchilar murakkabroq audial matnlar bilan ishlaydi. Ma'lumotni eshitib, uni tahlil qilish va qayta yaratish ko'nikmalari shakllanadi.

Raqamli mashqlar:

Audial diktant va podkast tahlili: Muayyan mavzudagi qisqa podkastni eshitgan holda, o'quvchilar Google Docs yoki raqamli taxtalarda (Padlet, Miro) uning qisqacha mazmunini yozib boradilar.

Interfaol suhbat (Listening & Speaking): Chet tili yoki ona tili darslarida sun'iy intellektga asoslangan ovozli botlar bilan muloqot qilish, ularning savollariga eshitib javob berish.

Tezlikni boshqarish mashqlari: Audio fayl tezligini bosqichma-bosqich oshirib borish (masalan, 1.0x dan 1.25x gacha) orqali o'quvchining tezkor eshitib idrok etish qobiliyatini (audio-processing speed) oshirish.

III bosqich: Nazorat, baholash va refleksiya

Olingan natijalarni tahlil qilish va o'quvchining o'zini o'zi baholashi uchun sharoit yaratish.

Raqamli mashqlar:

Avtomatlashtirilgan testlar: Raqamli platformalar (Google Forms, Quizizz) orqali eshitib tushunish darajasini tekshiruvchi testlarni bajarish.

Ovozli refleksiya: O'quvchi dars davomida olgan taassurotlarini matn ko'rinishida emas, balki ovozli xabar (Voice Message / Audio Note) tarzida yozib yuborishi.

Metodikani amaliyotga joriy etish bo'yicha pedagogik tavsiyalar

Darslarni multimediali jihozlash: Auditoriyalarni sifatli quloqchinlar (naushniklar), ovoz kuchaytirgichlar va shovqindan himoya qiluvchi vositalar bilan ta'minlash chala eshitish yoki diqqat chalg'ishining oldini oladi.

Kontentni yosh xususiyatlariga moslash: Kichik yoshdagi o'quvchilar uchun qisqa, ertaknamo va vizual elementlar bilan boyitilgan audio materiallardan foydalanish maqsadga muvofiq. Yuqori sinf o'quvchilari uchun esa ilmiy-ommabop podkastlar va tahliliy audiolavhalar tavsiya etiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv: Har bir o'quvchining idrok etish tezligi turlicha bo'lgani sababli, raqamli platformalardagi audio fayllarni mustaqil ravishda to'xtatib turish (pause), qayta eshitish (rewind) yoki tezligini o'zgartirish imkoniyatlaridan keng foydalanish kerak.

Xulosa

Raqamli ta'lim vositalari yordamida o'quvchilarning eshitish qobiliyatini rivojlantirish an'anaviy pedagogikani zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish orqali yuqori samaradorlikka erishishni ta'minlaydi. Bu metodika o'quvchilarning nafaqat eshitish diqqatini va xotirasini, balki tanqidiy fikrlash, mustaqil ta'lim olish va axborot bilan ishlash madaniyatini ham bosqichma-bosqich yuksaltiradi.

Raqamli ta'lim vositalari o'quvchilarning eshitish qobiliyatini rivojlantirishda, ularning kognitiv va nutqiy ko'nikmalarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Interaktiv audio dasturlar va multimediya resurslari o'quv jarayonini qiziqarli, samarali va individual yondashuvga asoslangan holda tashkil etish imkonini beradi.

Umumta'lim maktablari o'quv dasturlariga maxsus raqamli auditiv mashqlar va platformalarni muntazam ravishda kiritish.

O'qituvchilar uchun raqamli ta'lim vositalari (ayniqsa, audio va nutqni rivojlantiruvchi dasturlar) bilan ishlash bo'yicha amaliy treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos keladigan milliy kontentga boy bo'lgan raqamli audio kutubxonalar va interaktiv ilovalarni yaratishni davom ettirish.

Adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayidahmedov N.S., To'rayev A.B. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. — Toshkent: "Sano-standart" nashriyoti, 2015.
2. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. — Toshkent: TDPU, 2006.

3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020-yil 23-sentabr.
4. Richard C.C., Renandya W.A. Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice. — Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
5. Mayer R.C. Multimedia Learning. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
6. Chapelle C.A. Computer Applications in Second Language Acquisition: Foundations for Teaching, Testing and Research. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
7. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (дидактический аспект). — Москва: ИИО РАО, 2008.